

Eindhoven SUPERvillage

plan de campagne

Eindhoven SUPERvillage

Willemien Ippel

Wie van de Randstad terugrijdt naar het zuiden, ziet, soms in zeer traag tempo vanwege de files, het landschap op zich afkomen. Wie van de Randstad naar het zuiden verhuist, vindt in veel gevallen een huis met een tuin en het is mogelijk om op korte afstand te recreëren in park of bos. En hoewel het lijkt alsof wonen in Eindhoven voor veel mensen een *marriage a raison* is, worden deze 'dorpse' kwaliteiten zeer gewaardeerd.

Echter Eindhoven koestert grote ambities om als kennisregio mee te spelen, niet alleen in Nederland maar tenminste in Europa en daarna de wereld. Dit betekent dat wij aantrekkelijker moeten worden, ons moeten gaan verkopen als hét vestigingsklimaat voor bedrijven én hun hoogopgeleide werknemers, want daarop wordt 'ingezet'. (Als het over voetbal gaat, hoef je in het buitenland meestal niets uit te leggen, maar toch; in de speelgoedcatalogus van Bart Smit worden alleen Ajax en Feyenoord dekbedhoezen aangeboden).

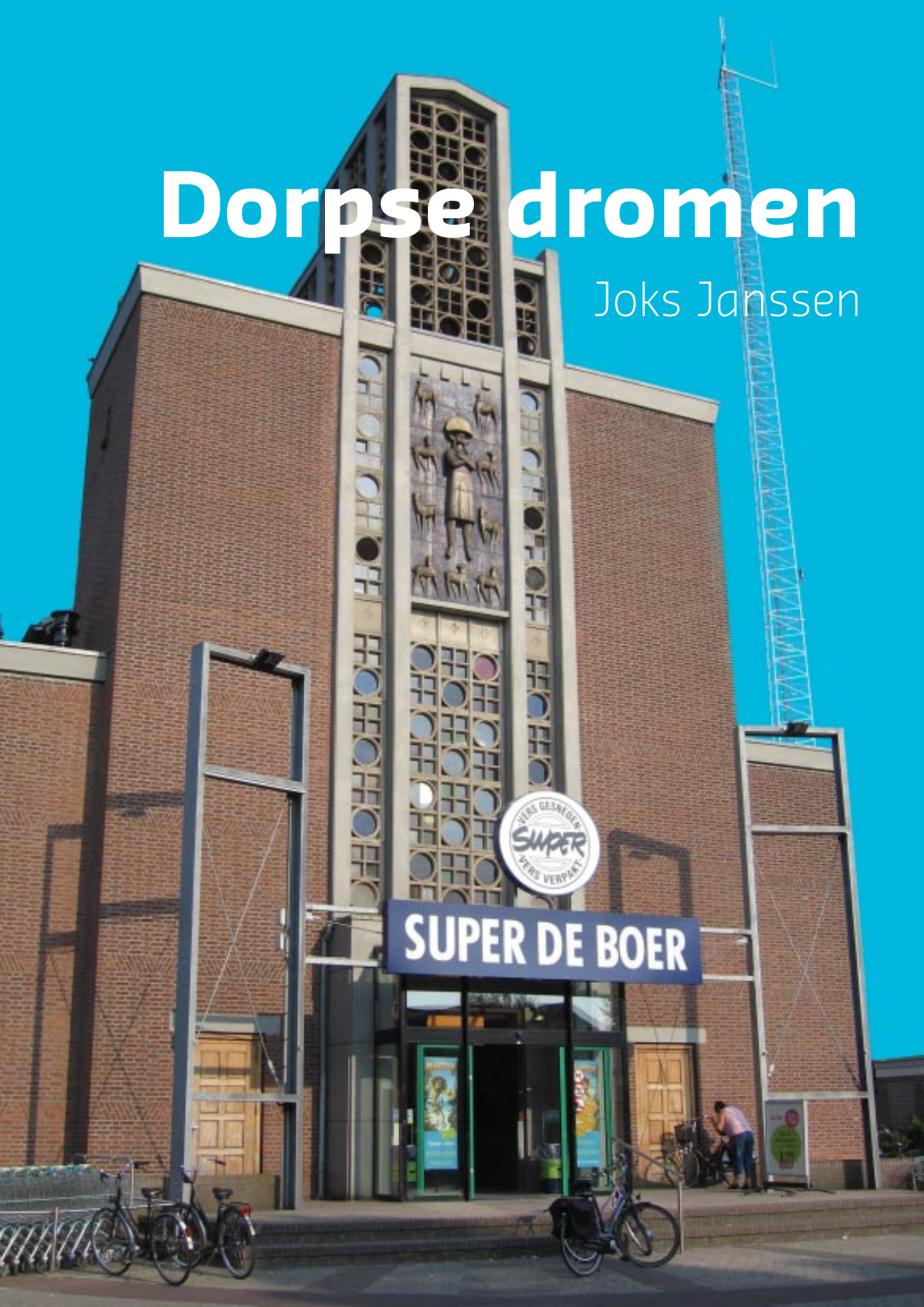
Op het gebied van Research and Development staat Eindhoven nu al in de top tien van Europa. Maar Eindhoven is te klein, daarom is een strategische alliantie aangegaan met de steden Leuven en Aken. Opeens kan (nee moet) je binnendoor naar Leuven.

De gemeentelijke dienst schrijft een nota over het de toekomst van deze stad, merkwaardig is dat daarbij alleen naar de toekomst binnen de stadsgrenzen gekeken kan worden, immers de gemeentelijke herindeling is niet doorgestaan, terwijl de ambitie toch veel verder gaat. Aan de bureaus Urban Affairs en –Scape werd daarom gevraagd onderzoek te verrichten naar de toekomst van Eindhoven in breder verband. Zij vergeleken een aantal internationale kennisregio's: Brabant heeft veel van het landschappelijk schoon verloren, er zijn geen bergen en de zee is ver weg. Eindhoven heeft geen historisch centrum in de traditionele zin van het woord.

Maar er gloort hoop, wat er al is, kan de grote troef worden, de relatieve rust, de aanwezigheid van groen, de steden Den Bosch en Breda of de dorpen Oirschot en Deurne liggen op 'fietsafstand', terwijl Amsterdam, Antwerpen of Düsseldorf op 'eetafstand' liggen, het is maar hoe je het bekijkt. Er wordt dan ook een pleidooi gehouden om juist die aspecten te versterken. U leest daar meer over in dit ACENieuws, u kunt het bekijken tijdens de tentoonstelling in MU en meepraten tijdens de debatten die gehouden worden.

Dorpse dromen

Joks Janssen

Wie vandaag de dag een tocht maakt door het landschap in Noord-Brabant wordt geconfronteerd met een uiterst gefragmenteerde werkelijkheid. In tegenstelling tot veel geïndustrialiseerde regio's elders in het land kent de nederzettingenstructuur hier een sterk gespreid en dorps karakter. Nergens anders in Nederland heeft de gespreide verstedelijking een zo vruchtbare voedingsbodemp kunnen vinden. Het is dan ook de 'sterrennevel' aan dorpen die in hoge mate het karakter van Brabant bepaalt. 'Brabant is een *global suburbia* geworden. Er is geen echte stad, maar er zijn ook geen echte dorpen meer', zo stelde Paul Kuypers in 1997. Opvallend is dat ondanks deze functionele en ruimtelijke verweving van het landelijke en stedelijke, en ondanks de ingrijpende veranderingen die de afgelopen decennia op het Brabantse platteland hebben plaatsgevonden, het 'landelijke' meestal ten prooi valt aan arcadische visioenen. De algemene teneur in het debat over de inrichting van het Brabantse platteland wordt bepaald door geïdealiseerde voorstellingen, door de constructie van rurale idyllen: zeer positieve en geromantiseerde beelden van het platteland. Het romantische verlangen naar het trage en heilzame landleven van het Brabantse platteland is hardnekkig. Dit hangt samen met het feit dat landelijkheid een kernelement is in het zelfbeeld van de Brabanders. Het beeld van het echte Brabant, zo wil de overlevering, is het landelijke Brabant van wuivende korenvelden en groene weiden. Om het ontstaan en de ontwikkeling van dit beeld te begrijpen moeten we terug naar het begin van de twintigste eeuw.

"De provincie [Noord-Brabant] leefde voor de oorlog in een sterk isolement. Weliswaar waren er industriële enclaves, maar deze vormden slechts geïsoleerde contrapunten in een overwegend statisch boerengewest. De dorpen waren gesloten gemeenschappen met het kerkgebouw als middelpunt. Alles en ieder-

een had er zijn vaste plaats. De geborgenheid gaf veiligheid, de traditie schiep garanties en het geloof schonk vastheid in gemoedszaken. Daarmee vormde de fabrieksstad met zijn lawaai, zijn anonimiteit en zijn normen-verscheidenheid een schril contrast." Met deze typering van het vooroorlogse Brabant, schetst A. Dieleman een sterke sociaal-culturele en ruimtelijke tegenstelling tussen stad en platteland. Dit was een tegenstelling die het gevolg was van de snelle industrialisatie die een stad als Eindhoven in het eerste kwart van de twintigste eeuw had ondergaan. Daardoor leek de plattelandssamenleving in een ongelijktijdige ontwikkeling te verkeren en werd de contrastwerking van stad en platteland vergroot. Tegen de achtergrond van deze stedelijk-industriële dynamiek werd het platteland door de katholieke elite steeds vaker ingezet als contrastcategorie: de stad als oord van industriële en mechanische verhoudingen, als zedeloos en verwilderd, het platteland als de belichaming van typisch Brabantse zeden en gewoonten. Antoon Coolen schetste in *Het donkere licht* (1929) al een somber beeld van Eindhoven. Zijn verhaal belichtte de grote invloed die de massa-industrie uitoefende op het Brabantse platteland. In Eindhoven ging Brabant ten onder, zo waarschuwde niet alleen Coolen.

De tegenstelling stad-platteland was voor de zich emanciperende sociaal-culturele en politieke elite van Brabant aanleiding tot een verscherpt bewustzijn van het agrarische karakter van de Brabantse samenleving. De regionalisten wierpen zich op als beschermers van de eigen aard en tradities van de katholieke Brabanders. De moderne geest mocht het 'onbedorven' platteland niet aantasten. De katholieke oproep tot regionalisme werd ingegeven door de moderniteit, die een vervreemding van de omgeving en een prijsgeven van de traditie tot gevolg had. In een afkeer van de nivellerende krachten werd aandacht gevraagd

voor het regionale, het traditie- en streekgebundene. Daarbij werd het specifiek regionale gezien als een afgeleide van de eigen Brabantse cultuur, als een complex van groepeigenaardigheden die het wezenlijke bepalen van de volksgemeenschap. Kenmerkend voor het 'Brabants-eigene' waren onder andere het katholicisme, het gemeenschapsbesef, het leven in de traditie, de luister en praal in het openbare leven. Zo werd een cultuurbegrip met normatieve waarde geïntroduceerd, waarbij alles wat van buiten kwam argwanend werd bekeken. Het streek-eigene werd een afbakenend concept dat een kunstmatig onderscheid in stand hield tussen boven en beneden de Moerdijk, tussen stad en platteland, tussen katholicisme enerzijds en socialisme en liberalisme anderzijds. Halverwege de jaren dertig kreeg deze visie steeds meer aanhang. Daarbij werd het dorp opgevoerd als bolwerk van Brabantse identiteit. De Brabander zou de ruimte dorpsgewijs bewonen, zo was de veronderstelling. De moderne invloed op de ontwikkeling van het platteland moest worden gekeerd.

In de naoorlogse periode culmineerden de ideeën over het Brabantse platteland in het door de Commissaris van de Koningin J.E. de Quay *cum suis* geformuleerde Welvaartsplan (1947-1949). Afdgedwongen door een omvangrijke bevolkingsgroei en ingegeven door anti-stedelijke sentimenten en een agrarische geïnspireerde ideologie, werd besloten het gehele Brabantse platteland tot werkterrein van industrievestiging te verklaren. Uitgangspunt van dit plan was een sterk gedecentraliseerde industrialisatie van het platteland. Niet de arbeider moest naar het werk worden gebracht, maar het werk naar de arbeider. De Brabantse mens mocht niet uit zijn natuurlijke, dorps omgeving worden gehaald, anders zou hij ten onder gaan in de grootstad. Het Brabantse platteland met zijn dorps samenleving werd het dragend idee

van een nieuwe, door het provinciale bestuur gepropageerde maatschappijvisie. Cirkels met een straal van zes kilometer kaderden de maximale woon-werkafstand van de Brabantse plattelandsbewoner in. Deze antistedelijke mentaliteit werd nog eens bevestigd in 1954 met de oprichting van de Commissie Grote Stad, die zich moest buigen over de stadsontwikkeling in Brabant, die van Eindhoven in het bijzonder. Men wilde achterhalen wat de sociaal-religieuze consequenties waren van concentratie of decentralisatie van de verstedelijking in de regio. De meeste commissieleden spraken zich, evenals in het Welvaartsplan het geval was, uit voor een dorpsgewijze verstedelijking volgens parochiaal principe, om zo de Brabantse eigenheid en het katholieke karakter van de bevolking te kunnen behouden.

In de jaren zestig, tijdens de *Gründerzeit* van de modernisering werd de oude plattelands-samenleving als richtsnoer voor het handelen door de bestuurders en planologen verlaten. Ze paste niet meer bij de opvattingen over vooruitgang en moderniteit. Desondanks bleef het platteland voor grote delen van de Brabantse bevolking nog onverminderd van betekenis. De mythe van het traditionele platteland en de Brabantse eigenheid, zoals die in het vooroorlogse regionalisme was uitgetekend, bleef een positieve categorie in het populaire discours en werd in clichématige vorm eendeloos herhaald. In de jaren zeventig ontstond ook in de planologie weer aandacht voor het 'Brabants eigene'. Dit was deels een reactie op de doorgeschoten instrumentalisering van de rurale ruimte, als gevolg van de ruilverkaveling en de voortgaande verstedelijking, deels een herijking van de modernistische plannings-ideologie die onvoldoende in staat bleek de groeiende behoefte aan identiteit vorm te geven. Zo werd in het streekplan voor Midden- en Oost-Brabant uit 1978 de landschappelijke eigenheid van de regio als dragend principe van de ruimtelijke inrichting opgevoerd. "Met

name in Brabant biedt het streekeigene vele aantrekkelijke gegevens. De aanpak die vroeger spontaan op lokaal niveau tot eigenheid leidde, kan nu ook – planmatig – op regionale schaal gevolgd worden door de stedenbouw op het regionale landschap te laten inspelen”, zo stelden de planologen. Ontdaan van de ideologische connotaties die het Brabants eigene in de vooroorlogse periode kenmerkte, werd de eigenheid nu gereduceerd tot een cultuurhistorische drager voor de ruimtelijke ordening.

In de jaren tachtig, toen de economische recessie toesloeg, was de aandacht in de ruimtelijke ordening vanzelfsprekend minder gericht op ruimtelijke eigenheid en identiteit. Er moest werkgelegenheid gecreëerd worden en de planologie zou daarvoor de nodige randvoorwaarden scheppen. Spreken over ongrijpbare zaken als identiteit was in deze context natuurlijk uit den boze. Daarnaast was men tot de overtuiging gekomen dat de Brabantse identiteit in feite een slechts construct was geworden. Dit kwam onder meer tot uitdrukking in de titel van een bundel opstellen. In *De oplossing van Brabant* (1987) werd nadrukkelijk afstand genomen van de traditie. Maar ook dit afscheid was niet van lange duur, want in de jaren negentig leefde de aandacht voor regionale identiteit weer op. Voor een deel was deze hernieuwde aandacht een reactie op het proces van mondialisering. De daarmee samenhangende teloorgang van het nationale modernisme liet meer ruimte voor populaire smaak. Daarnaast was de belangstelling voor het regionale erfgoed resultaat van de sterk toegenomen mobiliteit. Juist het gereis en de confrontatie met ‘het vreemde’ zorgde voor een herwaardering van de eigen plek en plaats. Ook in Brabant leidde deze ontwikkelingen tot een heropleving van het regiogevoel. Niet voor niets kreeg Dirk Sijmons in het kader van het *Manifest Brabant 2050* – een provinciale toekomstverkenning die eind jaren negentig

werd opgestart – opdracht om te onderzoeken hoe de culturele identiteit van Brabant ruimtelijk vorm te geven. Datzelfde manifest hield ook een sterk pleidooi om Brabant weer dorpsgewijs te bewonen. Deze omarming van het ‘dorpse Brabant’ riep het vooroorlogse debat onder architecten en de naoorlogse, door de provincie bepleitte ‘dorpse planologie’, weer in herinnering. Het manifest beoogde het dorpse nederzettingenpatroon van Brabant te stimuleren, vanuit de idee dat ze aansloot bij een voor Brabant typerende, landelijke leefwijze. Daarin verschilde ze nauwelijks van de romantische opvatting die Brabant-ideoloog P.C. de Brouwer begin jaren vijftig nog uitte, namelijk dat ‘Brabant van afkomst agrarisch is en zijn cultuur daarom ook een dorpscultuur’.

Opvallend is dus dat men in Brabant, ondanks de teloorgang van de katholiek geïnspireerde visie op het platteland als gevolg van de snelle ontkerkelijking en ontzuiling in de periode na 1965, is blijven geloven in het ideaal van een dorpse samenleving. Deze behoefte aan een zuiver en ongerept platteland ontwikkelde zich in een periode waarin het platteland zelf sterke wijzigingen onderging door ruilverkaveling en verstedelijking. Ook nu weer staat het Brabantse platteland aan de vooravond van een ingrijpende reorganisatie. De landbouw is op zijn retour en stedelingen zien de kans schoon om hun woon- en recreatiewensen in het buitengebied te realiseren. Tegen de achtergrond van deze veranderingen kan men zich afvragen of het nostalgische ideaal van het dorpse Brabant nog voldoende potentie biedt voor de toekomstige inrichting van de provincie. Juist de voortdurende nadruk op de waarden van het platteland, zo moeten we achteraf constateren, heeft geleid tot een enorme paradox. Het nagestreefde beeld van het dorpse Brabant heeft ervoor gezorgd dat van de traditionele dorpen nauwelijks iets is overgebleven. Het beeld van Brabant als een plattelandsprovincie heeft geresulteerd in de volledige

suburbanisatie van datzelfde platteland. Door de antistedelijke politiek bezit ieder dorp nu zijn eigen woonwijk, winkelcentrum en goed ontsloten wegennet. De idylle van het landelijke Brabant is daardoor in zijn tegendeel komen te verkeren. Niet in Eindhoven, maar op het omringende platteland dreigt Brabant aan zijn succes ten onder te gaan.

Voor de toekomst lijkt het dan ook zinvol de zo gekoesterde plattelandsidentiteit te herijken en actualiseren. Brabant is immers geen plattelandsprovincie meer, maar in wezen een dunbevolkte metropool, een verstrooide stad, waarin stad en land geen tegengestelde eenheden zijn, maar onlosmakelijk met elkaar verbonden. Stad en land zijn in Brabant complementair. Iedere plattelandsbewoner in Brabant maakt immers gebruik van de stedelijke voorzieningen en omgekeerd zoeken stedelingen in hun vrije tijd de ruimte van het

groene Brabant op. De sociaal-culturele en ruimtelijke verwevenheid van rood en groen zorgt er tevens voor dat de scheiding tussen een stedelijke en een plattelandsidentiteit langzaam maar zeker verdwijnt. In deze situatie heeft het geen zin meer stad en land tegen elkaar uit te spelen. De toekomstige opgave van Brabant is dan ook om rood en groen op een kwalitatief hoogstaande manier met elkaar te verknopen. Een centrale vraag daarbij is welke stedelijke kwaliteiten we willen nastreven in het verstrooide stadslandschap van de toekomst en, nog belangrijker, welke groene kwaliteiten daar onderdeel van uitmaken. Deze vragen kunnen alleen beantwoord worden als de idyllische beelden die het debat over de ruimtelijke ordening van het Brabantse platteland in de twintigste eeuw hebben beheerst, worden verlaten. Dan ontstaat ruimte voor meer ontspannen, maar tegelijkertijd ook realistischer denkmodellen en planfiguren.

Gebruikte literatuur

- A.J.A. Bijsterveld, ‘De cultuurhistorische betekenis van de Brabantse boerderijen en het Brabantse landschap. Tussen romantiek en realisme’, *De Landeigenaar* 5 (2003) 8-10
- P.C. de Brouwer, ‘Het Brabantse volk’, in: J.E. de Quay (red.), *Het nieuwe Brabant* (Den Bosch 1953) 5-28
- A. Dieleman, ‘De ontsnapping van de jeugd. Modernisering van de katholieke pedagogiek in Brabant’, in: G. Kruis (red.), *De oplossing van Brabant* (Tilburg 1987) 97-112
- Joks Janssen, ‘Nostalgisch landschap. Planning tussen musealisering en modernisering’, *OASE/Architectuurtijdschrift* 60 (2002) 77-101
- Paul Kuypers, ‘Onverwerkt verleden. Over-leven in Brabant’, in: Jos van der Lans e.a. (red.), *In verband met Brabant. Beschouwingen bij het vijftigjarig bestaan van het PON* (Tilburg 1997) 167-197
- Dirk Sijmons, ‘Brabant: een mogelijke voortzetting’, in: D. Sijmons en F. Feddes, *Landschap* (Amsterdam 1998) 163-182

Eindhoven SUPERvillage

plan de campagne

Urban Affairs en -Scape

Florian Boer, Theo Hauben, Marco Vermeulen

Van companytown naar Brainport

Zuidoost Brabant geldt als de meest toonaangevende kennis- en innovatieregio van Nederland en is met de aanduiding *Brainport* door het kabinet aangewezen als sleutelgebied voor de nationale economie. Mede dankzij de aanwezigheid van Philips en een veelvoud aan private investeringen is er in Eindhoven en omgeving in de vorige eeuw een belangrijk netwerk van onderzoeksinstituten en kennisintensieve bedrijven ontstaan. Een aantal belangrijke wapenfeiten uit bijvoorbeeld de geschiedenis van de consumentenelektronica zagen op Eindhovense bodem het licht. Behalve een rijke innovatietraditie is er ook een belangrijke belofte voor de toekomst. Zeker nu een groot deel van de maakindustrie naar lage lonenlanden is verplaatst, lijkt specialisatie in innovatie de Eindhovense regio een goed economisch perspectief te bieden. De kennisontwikkeling beperkt zich inmiddels niet meer tot de laboratoria van Philips. Het grootste deel van alle Research en Development activiteiten in Nederland vindt in Zuidoost Brabant plaats.

Dit heeft er toe geleid dat de Nederlandse brainport in de ranglijsten tot de top tien van belangrijkste innovatieve regio's van Europa behoort.

Brainport in Europa

Zuidoost Brabant is weliswaar onbetwist de belangrijkste kennisregio van Nederland; een blijvend sterke positie van deze regio op Europese schaal is echter niet vanzelfsprekend. De internationale concurrentie wordt steeds scherper. Wil de Nederlandse Brainport kunnen overleven in concurrentie met andere kennisregio's dan zal deze vanuit economisch beginsel substantieel moeten blijven groeien. Een succesvolle brainport is een omgeving waarin zich een maximaal aantal innovatieve bedrijven en kennisinstituten bevinden, zodat de overdracht en uitwisseling van kennis en eventuele samenwerking eenvoudig is. Om deze synergie optimaal te laten functioneren is een bepaalde kritische massa aan bedrijven en instituten noodzakelijk. Het ambitieuze concept brainport

Brainport Zuidoost Brabant

zal dan ook nooit een exclusief Eindhovens product zijn. Eindhoven is te klein. Het is om deze reden dat Eindhoven een alliantie heeft gesloten met Leuven en Aken, om samen een concurrerende positie te verwerven als nieuwe economische eenheid met drie toonaangevende universiteiten.

Quality of life

Er is behoefte is aan een internationaal (!) aantrekkelijk vestigingsklimaat voor kennisinstellingen en kennisgerelateerde industrie. De regio moet alles in het werk stellen om nieuwe bedrijven én kenniswerkers uit de hele wereld aan te trekken. Deze kenniswerkers kiezen echter niet alleen voor een goede baan, maar ook voor een aantrekkelijke omgeving om in te werken en, al dan niet met hun gezin, in te kunnen wonen. Veel bedrijven in de kennissector zijn afhankelijk van het arbeidspotentieel en laten zich bij de keuze van een vestigingsplaats steeds vaker leiden door de woonvoorkeur van (toekomstige) werknemers. Het succes van een kennisregio wordt dus indirect en in toenemende mate bepaald door de *quality of life* tijdens, maar vooral ook buiten werktijd. Wil Brainport Eindhoven slagen, dan zal er niet alleen fors in de kennisinfrastructuur geïnvesteerd moeten worden, maar veel meer nog in een aantrekkelijk landschap waarin geleefd kan worden.

09 – 17 uur

17 – 09 uur

Bètaklasse

Uit onderzoek blijkt dat de meeste kenniswerkers niet zozeer op zoek zijn naar hoog-dynamische stedelijke omgevingen, maar eerder naar een rustig, veilig en groen woon- en werkmilieu. Creativiteit in bijvoorbeeld de nanotechnologie blijkt minder snel gepaard te gaan met een sociaal uitbundig en cultureel dynamisch leven. Veel *bètacreatievelingen* hebben uiterst traditionele woonwensen en geven de voorkeur aan een meer introvert en

huiselijk bestaan in een relatief prikkelarme omgeving. Zij prefereren een lange boswandeling boven een bezoek aan het theater en gaan liever sporten dan stappen. Veel kenniswerkers hebben tijdelijke arbeidscontracten van hooguit enkele jaren, waarmee zij ook tijdelijke bewoners van de stad zijn. Dit biedt een andere kijk op het idee van *thuisstad*. De sociale geografie van een tijdelijke bewoner is wezenlijk anders als die van een autochtone resident en zal zich concentreren op en rond de campus. Hoewel

hiermee uiteraard een gegeneraliseerd beeld van de kenniswerker wordt geschetst is het interessant om na te gaan wat dit betekent voor de toekomstige verschijningsvorm van Brainport Eindhoven. De vraag is op welke wijze de woonwensen van een groeiende Eindhovense *bètaklasse* kunnen worden geaccommodeerd.

Kapitale landschappen

Een van de aspecten die opvalt bij het vergelijken van enkele succesvolle innovatieve regio's in Europa, Azië en de Verenigde Staten, is dat deze regio's zich zonder uitzondering nadrukkelijk afficheren met de omgeving waarin ze gelegen zijn. Soms betreft dit de nabijheid van een aantrekkelijke stedelijke magneet. Zo draagt San Francisco in grote mate bij aan het imago van het weinig inspirerende Silicon Valley. Meestal zijn het echter aantrekkelijke landschappelijke omgevingen die het goed doen bij de werving van kenniswerkers. En als er dan toch gekozen moet worden, gaat de voorkeur uit naar omgevingen met veel zon en schone lucht. Over het algemeen zijn het de kapitale landschappen, zoals de Alpen of de Middellandse Zee, die ook voor een kenniswerker uit Korea als aansprekend decorum voor een toekomstige levensfase in Europa kunnen fungeren.

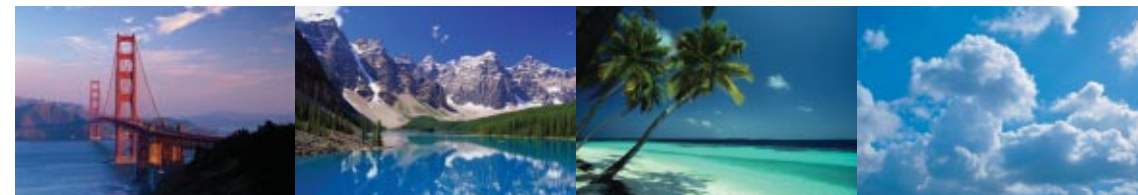
Let's face it

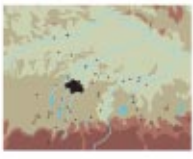

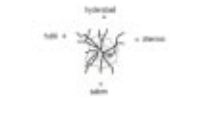

Wat maakt de Eindhovense Brainport aantrekkelijk om in te wonen en te werken? Zuidoost Brabant heeft *géén* kapitaal landschap. Hoewel veel Nederlanders warme

gevoelens koesteren voor het Brabantse land, is een concurrentiepositie op grotere schaal niet vanzelfsprekend. Door de bio-industrie en de verspreide verstedelijking is er weinig meer over van het land van Van Gogh. Zuidoost Brabant heeft *géén* stedelijke magneet. Hoewel tweehonderdduizend inwoners in Nederland de vijfde stad betekent, is Eindhoven geen stad die bovenaan het verlanglijstje staat van jobhoppende wereldburgers. Zuidoost Brabant heeft *géén* schone lucht. De regio behoort in Europa samen met de Randstad tot de gebieden met de slechtste luchtkwaliteit en het hoogste gehalte fijnstof. Zuidoost Brabant heeft *géén* lekker weer. Althans niet zo lekker als in de kennisregio's aan de Middellandse Zee.

Brabant dreaming

Zuidoost Brabant is een comfortabele regio. Dit klinkt niet sexy, maar is wel relevant. In tegenstelling tot de meer afgelegen landelijke provincies in Nederland wordt een landelijke woonomgeving in Zuidoost Brabant gecombineerd met een goede bereikbaarheid en een uitgebreid voorzieningenapparaat. Dankzij decennia van provinciale decentralisatiepolitiek zijn de stedelijke voorzieningen gelijkmatig verdeeld onder elkaar beconcurrerende dorpen en steden en beschikt de regio over een fijnmazig wegennet. Via dit wegennet staat iedere locatie in Zuidoost Brabant in goede verbinding met alle regionale voorzieningen. Maar ook met het rijkswegennet, zodat de centrale ligging tussen Randstad, Ruhrgebied en Vlaamse Ruit ten volste wordt benut. De kracht van de regio

	LOCATIE	URBANISATIE TYPE	NETWERK	LANDSCHAP	BEDRIJVEN + UNIVERSITEIT
BRAINPORT EINDHOVEN	<p>Eindhoven 88 km² 204.000 inwoners</p> <p>Zuid Oost Brabant 1440 km² 724.970 inwoners</p> 		<p>Eindhoven Airport Maastricht-Aachen Airport Brussels Airport</p> <p>Port of Antwerpen Port of Rotterdam</p> 	 	<p>8.500 bedrijven 30.000 werknemers 7.650 studenten 67.000 studenten</p> <p>Aachen + Leuven</p>
MOBILE VALLEY	<p>Stockholm + Kista 13477 km² 2.860.000 inwoners</p> 		<p>Stockholm-Arlanda Airport Stockholm-Bromma Airport</p> <p>Port of Nyndshamn</p> 	 	<p>350 bedrijven 65.000 werknemers 19.500 studenten</p> <p>Aachen + Leuven</p>
SILICON VALLEY	<p>San Francisco Bay Area 21.216 km² 6.890.000 inwoners</p> 		<p>San Francisco International Airport Oakland Airport San Jose Airport</p> <p>Port of San Francisco Port of Oakland</p> 	 	<p>13.000 bedrijven 1.000.000 werknemers 85.400 studenten</p> <p>Aachen + Leuven</p>
SOPHIA ANTIPOLIS	<p>Sophia Antipolis + Nice + Cannes 1.000 km² 722.446 inwoners</p> 		<p>Aéroport Nice-Côte d'Azur Aéroport Marseille-Provence</p> <p>Port Autonome de Marseille</p> 	 	<p>900 bedrijven 19.600 werknemers 26.800 studenten</p> <p>Aachen + Leuven</p>
BIOTECH REGION	<p>München 310 km² 1.200.000 inwoners</p> 		<p>Munich International Airport</p> 	 	<p>150 bedrijven 50.000 werknemers 20.000 studenten</p> <p>Aachen + Leuven</p>
BANGALORE IT	<p>Bangalore 366 km² 6.060.000 inwoners</p> 		<p>Bangalore International Airport</p> 	 	<p>250 bedrijven 160.000 werknemers 6.500 studenten</p> <p>Aachen + Leuven</p>

Best of both worlds

wordt gevormd door de paradoxale combinatie van een langzame, landelijke thuiswereld en een snel generiek netwerk. Hiermee tekent zich ook een conditie af die uitermate aantrekkelijk is voor kenniswerkers uit de hele wereld. Aantakking aan het mondiale netwerk is voor hen van groot belang, maar tegelijkertijd is er een grote behoefte aan een meer traditionele,

trage woonomgeving. De comfortzone van Zuidoost Brabant biedt een doordeweekse woonkwaliteit die in het weekend of in vakantie-tijd kan worden afgewisseld met meer exotische bestemmingen, waaronder steden en landschappen buiten de regio.

Hoewel de regio zelf geen stad van wereld-formaat heeft, noch een monumentaal landschap, zijn een aantal historische steden en landschappen vanuit de regio eenvoudig te bereiken op maximaal anderhalf uur rijden afstand. Vanuit buitenlands perspectief is dit een minimale reisafstand die zeker voor recreatieve doeleinden nagenoeg verwaarloosbaar is. Met andere woorden: de steden en het landschap van Zuidoost Brabant hoeven zich dus niet te meten met Hollandse, Belgische en Duitse toeristenbestemmingen, omdat deze als satellieten eenvoudigweg al deel uit maken van de brainport. Sterker nog: het is zelfs onverstandig en verspilling van energie om deze krachtmeting aan te gaan.

Supervillage

Eindhoven staat met een economische ambitie op een ruimtelijke tweesprong. Eindhoven verbouwen tot spannende metropool is niet alleen onnodig, maar ook onhaalbaar en dusdanig ver uit zicht dat dit perspectief nooit in staat zal zijn om op kortere termijn een bijdrage te leveren aan een concurrerend imago op Europees niveau. Hetzelfde geldt voor de aanleg of reconstructie van een ruraal idyllisch landschap. Dit is niet alleen onbetaalbaar, maar ontkent daarnaast volledig de huidige dynamiek van de regio Zuidoost Brabant. Beter is het om goed te kijken naar de aanwezige potenties van stad en land en ruimtelijke concepten voor de toekomst hierop te baseren. De kracht van de regio zit niet in de steden, noch in het landschap, maar in het kleinschalige dorpsstedelijke netwerk waarin deze twee contrastcategorieën worden gecombineerd. Door uitbreiding en verdere verfijning van dit cultuurhistorische netwerk kan de benodigde groei worden gerealiseerd met behoud van intimiteit en parochiale waarden. Een rijke Brabantse traditie van decentralisatie van de verstedelijking verdient het te worden gecontroleerd. Dit staat echter zwaar onder druk van het alsmaar uitdijend stedelijk gebied. Het is de hoogste tijd voor een overkoepelend concept dat het ruimtelijk potentieel verzilvert en het imago van de regio (be)vestigt. De brainport als Supervillage ligt binnen bereik.

Arcadia Conclusus

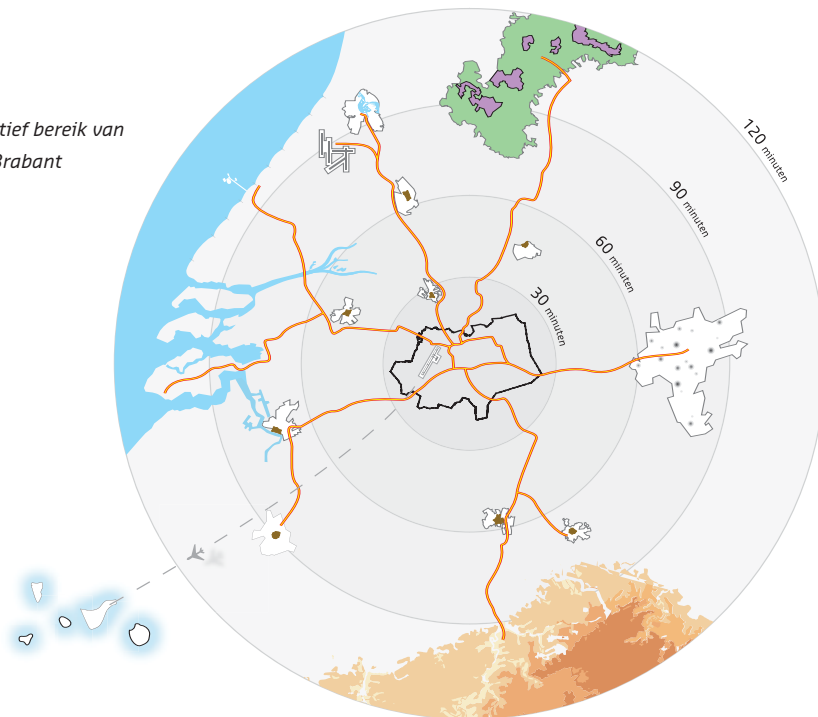
De sleutel tot de ware gedaante van Brainport ligt in een uitgebalanceerde afstemming en vlevling van stad en land. Niet ieder landschap is hiervoor even geschikt. De weidsheid van de Hollandse polderlandschappen raakt al beschadigd als er ergens aan de horizon verstedelijking zichtbaar is. Het Brabantse landschap is anders: het heeft geen horizon. Er zijn hier geen vergezichten en iedere blik wordt al spoedig begrensd door boomcou-

Landschap met laadvermogen

lissen. Versnippering van het landschap werd hier in de hand gewerkt door het Frankische systeem van overerving. In tegenstelling tot het Angelsaksische systeem waarbij de oudste zoon eigenaar werd van het volledige land van zijn vader, werd het in Brabant gelijkelijk verdeeld onder de mannelijke erfgenamen. Op de bescheiden percelen was intensieve veeteelt, later de bio-industrie, de enige manier van overleven. Het erfsysteem en decennia van ruilverkaveling hebben geleid tot een uiterst gefragmenteerd boslandschap. Samen vormen deze bosfragmenten een meer gesloten, interieur landschap, waarin oneindig veel

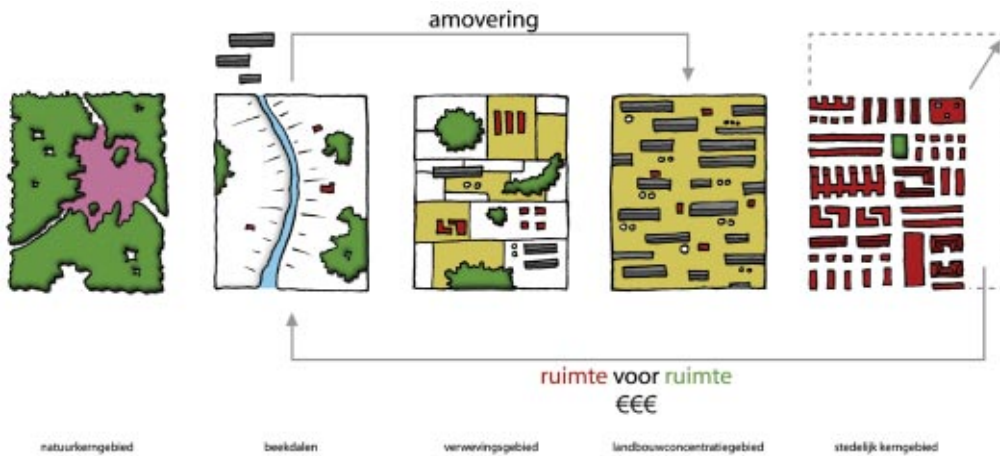
Het recreatief bereik van Zuidoost Brabant

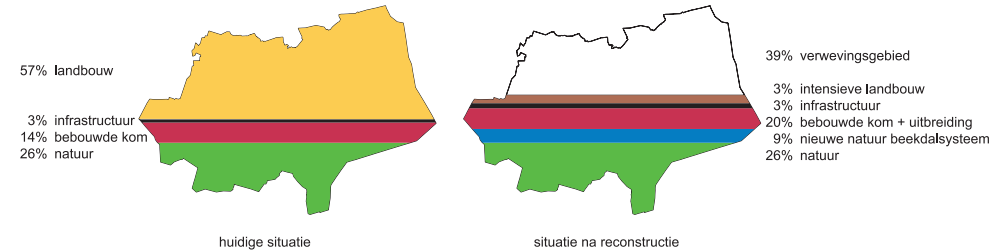
kleinere ruimtes zich schuïlhouden. Het manifesteert zich als een uitgestrekt en complex landschappelijk bouwwerk, waarvan de wanden door bomen worden gevormd. Met deze bomen is in de loop der tijd een indrukwekkende architectuur van buitenruimtes ontstaan: kamers, gangen en nissen in alle soorten en maten wisselen elkaar af. Er is geen landschap in Nederland dat zoveel *laadvermogen* heeft als het Brabantse landschap. Het is een landschap dat kan groeien door verfijning en inbreiding zonder uit te dijen. Het vouwt zich daarbij steeds verder ineen teneinde het contact tussen stad en land te maximaliseren. Grootschalige stedelijke voorzieningen kunnen zich vlakbij kleinschalige dorpse woonmilieus bevinden, zonder dat zij zichtbaar voor elkaar zijn. Dit is feitelijk het enige Nederlandse landschap dat geschikt is voor de groeiambitie van Brainport, waarbij een dorpse omgeving gecombineerd kan worden met stedelijke voorzieningen. Een landschap dat het mogelijk maakt om de rurale woonidylle op grote schaal te huisvesten.

De erfenis van de bio-industrie

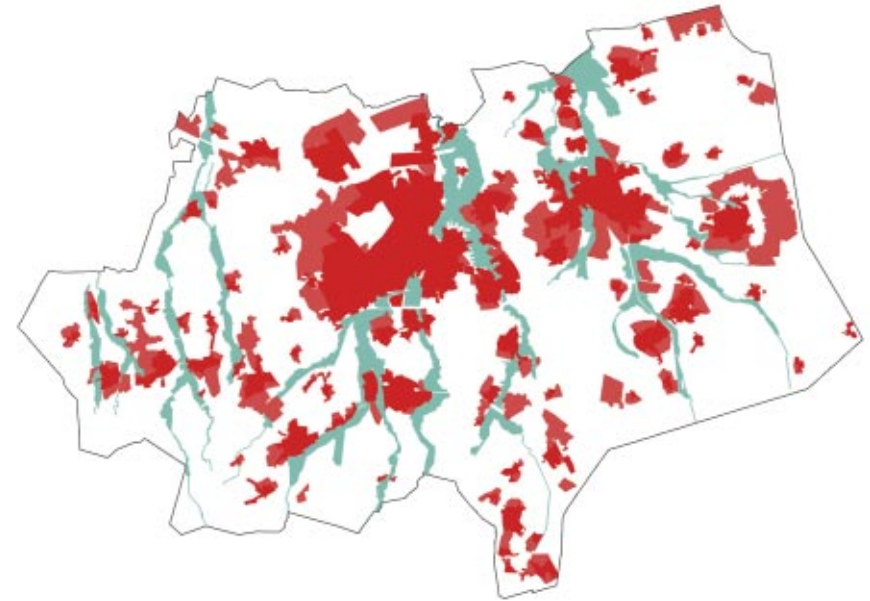
Vooralsnog wordt deze *architectuur* grotendeels *bewoond* door de bio-industrie met varkensschuren en maïsvelden. Slechts sommige kleinere kamers vormen *paradijselijk* verborgen omgevingen voor kleine gehuchten en particuliere woonhuizen. Er is echter een grote transformatie van de Brabantse zandgronden op komst. De varkensindustrie is eind vorige eeuw met de varkenspest behoorlijk hard op haar grenzen gestuit en massaal trekken de boeren zich, vrijwillig of niet, terug uit deze ooit zeer lucratieve sector. Andere boerenbedrijven worden samengebracht in controleerbare landbouwconcentratiegebieden. De erfenis van deze grootschalige agrarische industrie is een zwaargehavend land doordrenkt met nitraten en fosfaten, systematisch ontdaan van genoeg alle arcadische kenmerken. Er is echter geen reden om te treuren om vervlogen tijden. Het platteland mag dan failliet zijn, het landschap daarentegen is geenszins een ruïne, maar eerder een cultuurhistorisch bouwwerk dat wacht op nieuwe kolonisatie.

Principe van de reconstructie

Verdeling van de grond in Zuidoost Brabant

Toekomstbeeld na reconstructie

Reconstructie

Het inrichten van de vrijkomende zandgronden is een ingrijpende operatie van ongekeerde omvang. De provincie is vastbesloten om het Brabantse platteland te 'redden' en voert een defensief beleid in het buitengebied, vastgelegd in het Streekplan. Juridisch gezien is het platteland op slot gezet, wat betekent dat hier slechts bij hoge uitzondering gebouwd mag worden. Er zijn speciale reconstructiecommissies in het leven geroepen die per regio bepalen op welke wijze het landschap dient te worden *hersteld*. Boerenbedrijven worden verplaatst

naar speciale landbouwconcentratiegebieden of uitgekocht en opgeheven. Met name de varkensschuren, die getuigen van een industriële productie, passen niet in het beeld dat hoort bij een vermeende agrarische identiteit en worden afgebroken. Het opkopen, uitkopen en verplaatsen van boerenbedrijven alsmede de sloopwerkzaamheden, worden voor een groot deel bekostigd door de ontwikkeling van nieuwe bouwgrond aan de rand van steden en dorpen. Met toestemming van de provincie wordt hier het strikt gevoerde beleid met betrekking tot het buitengebied losgelaten. Landbouwgrond,

dat slechts een fractie kost van bouwgrond, wordt te gelde gemaakt door de bestemming om te zetten in bouwgrond. De reconstructie van het landschap is minder onschuldig dan het lijkt, omdat deze hand in hand gaat met de groei van het stedelijk gebied. Wanneer alle momenteel bekende toekomstige bouwlocaties worden ingetekend, is goed te zien waar ook de regio Zuidoost Brabant op af stevent: een steeds verder aaneengesloten verstedelijkt gebied in een landschap dat zijn functie heeft verloren.

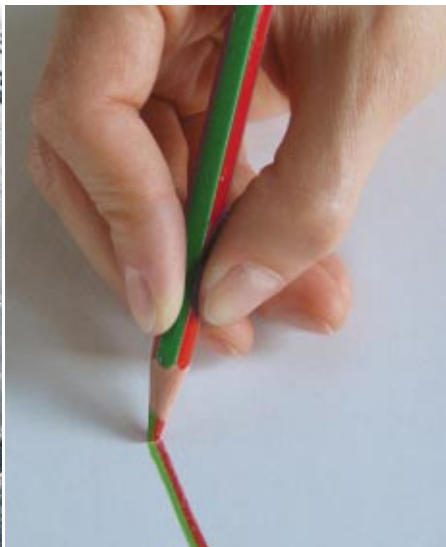
Rood en groen

De reconstructie van het Brabantse Land moet de scheiding van rood en groen bewerkstelligen. Er wordt echter geen eenduidige uitspraak gedaan over de toekomst van grote gebieden die niet met behulp van deze beperkte kleurtechniek te definiëren zijn. Los van de vraag of de reconstructie ook een werkelijk aantrekkelijk landschap oplevert, zal het door de eenzijdige recreatieve functie door velen gemiddeld slechts enkele malen per jaar bezocht worden. De overige tijd wordt er gewoond in stedelijk gebied, dat juist steeds

verder verwijderd is van dit kostbare landschap. De steden en dorpen komen met hun uitbreidingsplannen noodgedwongen meestal veel verder dan de zoveelste bebouwingsschil die weinig te maken heeft met landelijk wonen. Juist het polariseren van stad en land zorgt ervoor dat het contact tussen deze twee werelden verloren gaat. Zuidoost Brabant zal zich niet van andere kennisregio's kunnen onderscheiden als ook hier de dorpen steden worden. De vraag rijst of de Brabantse conditie niet meer recht wordt gedaan als het landschap niet robuuster, maar juist meer wordt verfijnd, zodat het contrast tussen rood en groen niet op het niveau van de hele provincie, maar op het niveau van het individuele huis betekenis krijgt. Een meer offensieve benadering is wenselijk waarbij het tussen-gebied onderwerp van landelijke verstedelijking wordt gemaakt. Het is tijd voor een nieuw Zuidoost Brabants landschap waar groene en rode lijnen samenvallen. De kleurtechniek moet hiertoe worden gewijzigd van vlekkenplannen naar meer genuanceerde mengvormen.

Genuanceerde mengvormen van rood en groen

Bouwen aan landschap

Met het vrijkomen van zandgronden dient zich een kans aan voor een suburbane woonvorm die een cultuurlandschap op zich vormt waarin het landelijk wonen als vanzelf wordt geaccommodeerd. De grootste uitdaging voor Zuidoost Brabant is om zoveel mogelijk woningen te voorzien van een groene omgeving. Hiervoor hoeven bestaande natuurgebieden niet te worden aangetast. Dit hoeft ook niet te betekenen dat reeds vastgestelde ambities, bijvoorbeeld met betrekking tot het bebouwingsvrij maken van de beekdalen, overboord gezet moeten worden. Belangrijk is dat het geld dat benodigd is voor de reconstructie van deze beekdalen, niet aan de rand van de steden en dorpen wordt verdiend, maar in het landelijk gebied zelf, in het zogeheten verwevinggebied. Er moet naar bouwlocaties gezocht worden, juist daar waar het productielandschap zijn functie heeft verloren. De belangrijkste redenen waarom er nu niet gebouwd mag worden in het buitengebied, vinden hun oorsprong in de angst dat iedere vorm van bebouwing een aanslag vormt op het landschap. Echter, juist in het gesloten Brabantse landschap is deze angst niet terecht. Het is wel degelijk mogelijk om aantrekkelijke groene woonmilieus te creëren die bijdragen aan een verdere detaillering van het cultuurlandschap. Wij stellen voor te zoeken naar mechanismen waarbij bouwen in het buitengebied betekent dat er gelijktijdig aan landschap gebouwd wordt. Niet ergens anders in de vorm van zogeheten compensatiegroen, maar juist op de plek waar gebouwd wordt, daar waar de bewoners er het meeste profijt van hebben.

Fifty-fifty

Volgens de commissie Sistermans, die in opdracht van de gemeente Eindhoven een actieprogramma ontwikkelt om de huidige kennisinfrastructuur in de regio verder te versterken, gaat een technologie hotspot gepaard met het

Maximaal contactoppervlak

vereenvoudigen en opschorten van belemmerende regels en wetten. Innovatie betekent volgens deze commissie het nemen van risico's en Eindhoven kan daarbij een proeftuin zijn, ook op het gebied van regelgeving. Wij stellen één eenvoudige basisregel voor met betrekking tot de ruimtelijke ordening van het buitengebied in de brainport. Een regel die stad en land ondubbelzinnig met elkaar verknoot en bewoners 1:1 in contact brengt met een groene woonomgeving: **lederen die wil bouwen in het buitengebied moet de aangekochte grond voor minimaal 50% met bomen beplanten**. De andere helft biedt ruimte aan bebouwing en kan worden ingericht als tuin en parkeergelegenheid. Afhankelijk van de locatie kunnen er door gemeenten aanvullende richtlijnen worden gesteld, bijvoorbeeld met betrekking tot het bebouwingspercentage. Van belang is dat iedere ontwikkeling in het buitengebied voor de helft bijdraagt aan een duurzaam woonlandschap. Slechts de helft van de betreffende grond ondergaat vooraf een bestemmingswijziging tot bouwgrond. De andere helft blijft landbouwgrond en kan dus ook tegen een lager tarief verworven worden. De aanplant van de bomen alsmede het onderhoud is voor eigen rekening. De *fifty-fifty* regel heeft een algemene geldigheid en is op democratische wijze onafhankelijk van de hoedanigheid van de initiatiefnemer en de omvang van de woning. Dat wil zeggen dat deze niet alleen van toepassing is op vrije kavels, maar ook op projectmatige ontwikkelingen. Daarnaast is de regel

behalve voor woningbouw ook geldig voor ander-
soortige ontwikkelingen in het buitengebied,
zoals de aanleg nieuwe bedrijventerreinen en
recreatieve voorzieningen.

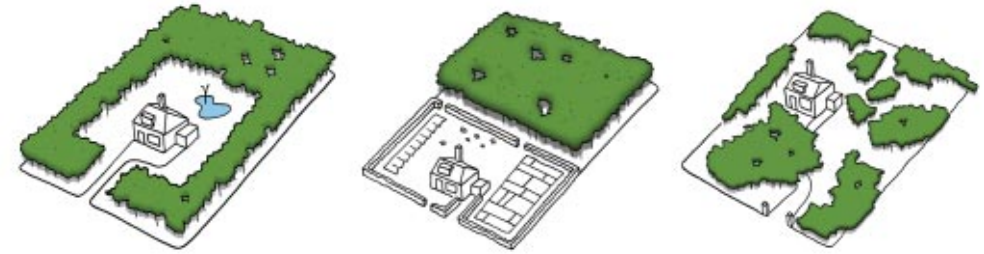
Particulier landschap

Het toekomstige Brabantse landschap zal in
deze visie geen gesubsidieerd landschap hoeven
te zijn, maar komt voort uit particulier initiatief
en wordt gefinancierd en beheerd met private
middelen en inzet. Dit maakt het niet alleen een
aantrekkelijk, maar ook een haalbaar perspec-
tief. Eigenaars beschikken over hun eigen stuk
landschapsbouw en zijn zelf verantwoordelijk
voor het groen waarin zij wonen. Het landschap
dat gevormd wordt, is echter niet uitsluitend
bedoeld voor het eigen woongenot. Behalve de
ecologische meerwaarde die met de aanplant
van zoveel bomen gepaard gaat, zal het voor
recreanten aantrekkelijk zijn om dit groene
woonlandschap te voet, per fiets of in de auto
te doorkruisen. De private bosdomeinen voegen
een gevarieerd en intiem decorum toe aan het

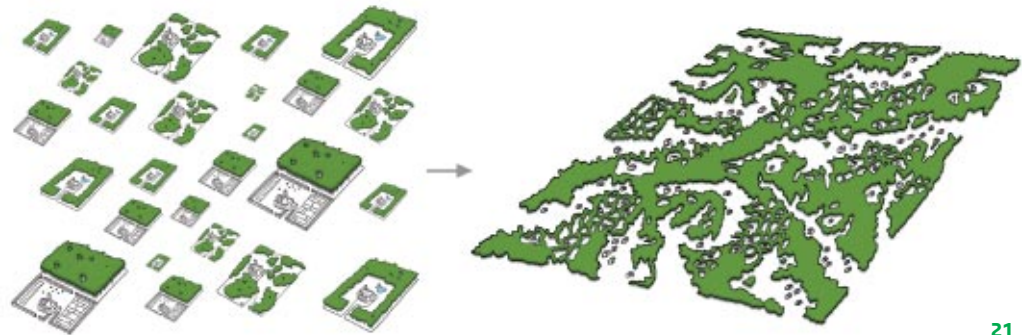
voor iedereen toegankelijke netwerk van wegen
en paden. Deze reeds aanwezige fijnmazige
doordringbaarheid van het landschap en het
openbaar gebied blijft daarbij ongewijzigd
groot. Het particuliere landschap is nadrukkelijk
complementair aan het bestaande collectieve
landschap, daar waar lange natuurwandelingen
gemaakt kunnen worden in bossen, heides en
beekdalen.

Van klein naar groot

Ongeacht de grootte van de ontwikkeling zal
altijd vijftig procent van het eigendom worden
bebost. In het geval van vrije kavels zijn
bewoners vrij in de wijze waarop zij hun kavel
beplanten. De bomen kunnen zich bijvoorbeeld
aan één zijde van het kavel bevinden, maar
het kavel kan ook ingekaderd worden door een
haag van bomen. In het geval van meer project-
matige ontwikkelingen groeit het aantal opties
om de basisregel toe te passen. De verplichte
hoeveelheid bosbouw die hoort bij het totaal
te ontwikkelen oppervlakte, dient door de

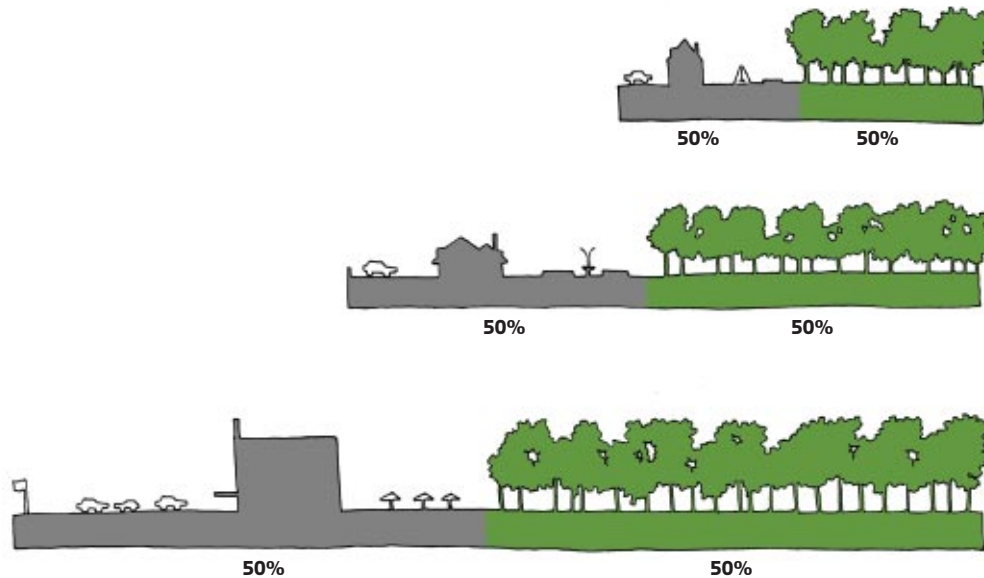
Fifty fifty as you wish

Van domeinen tot landschap

ontwikkelaar gerealiseerd te worden binnen de
grenzen van de betreffende ontwikkeling, niet
noodzakelijk op ieder kavel afzonderlijk. Dat
betekent dat er ook ruimte is voor andere,
meer (semi-)collectieve vormen van bosbouw,
die onder verantwoordelijk komen van een
vereniging van eigenaren. Tot op zekere hoogte
kunnen krachten zelfs verder gebundeld worden
waardoor er bijvoorbeeld een klein gehucht of
een nieuw dorp gebouwd kan worden dat geheel
of gedeeltelijk wordt omzoomd door bos.
De impact van elke private ontwikkeling
afzonderlijk is beperkt. Tezamen echter kunnen
ze een landschap van formaat bouwen. De

grote diversiteit aan ruimtetypologieën die dit
oplevert zal in het beeld enerzijds worden
verzacht door het organische karakter van het
groen. Anderzijds zal het een interessant
experiment vormen in de creatie van land-
schappelijke kwaliteit met een wilde vorm van
bomen planten. Wellicht vormt dit *wilde
bomen* uiteindelijk zelfs een meer natuurlijk
landschap, dan de reeds aanwezige productie-
bossen. De verwachting is dan ook dat er met
weinig regels wel degelijk ruimtelijk coherente
boslandschappen en woonmilieus zullen
ontstaan.

Één basisregel

22

Vier voorbeelden

1 De groene kamers van Heikant

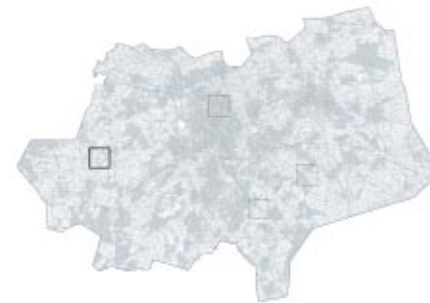
In het eerste voorbeeld is te zien hoe afzonderlijke ontwikkelingen samen twee reeds bestaande bosgebieden met elkaar verbinden. Deze verbinding segmenteert de grote agrarische ruimte waardoor er 'landbouwkamers' van verschillend formaat ontstaan.

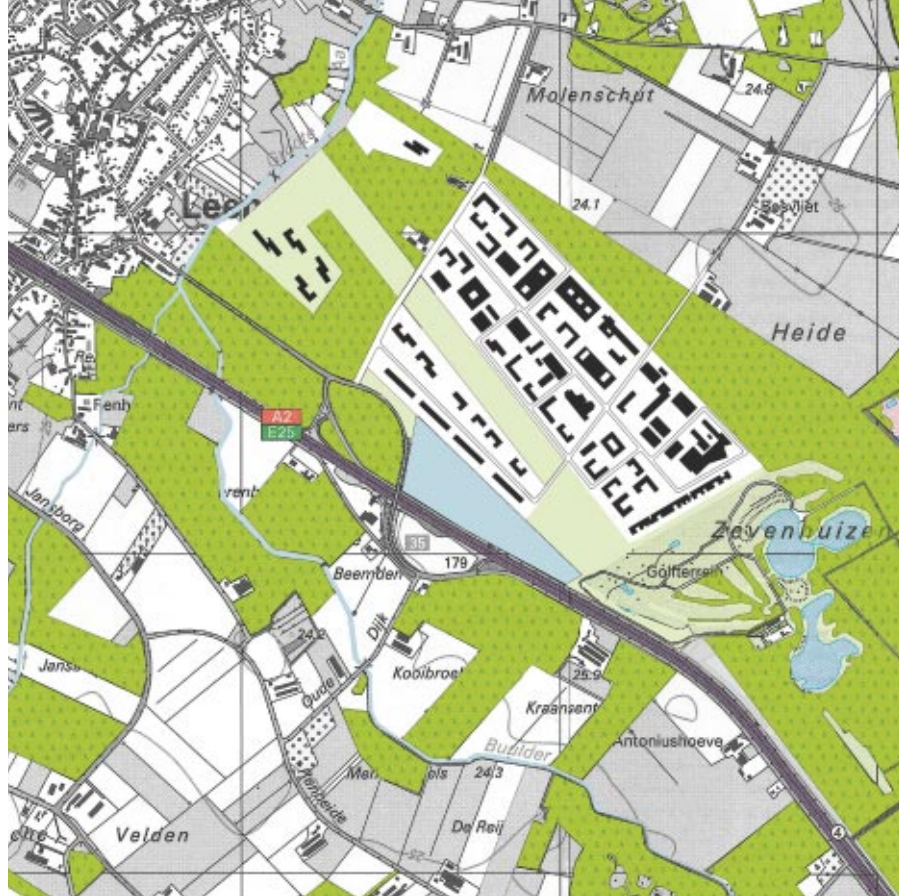

23

2 Buitenplaats Casteren

In het tweede voorbeeld wordt zichtbaar hoe een bestaand dorp kan worden uitgebreid zonder dat dit ten koste hoeft te gaan van het karakter en de schaal van dit dorp. Het groen heeft hier een bufferwerking tussen de historische bebouwing en de nieuw ontwikkelde gebieden.

24

3 Kenniscampus Leende

Het derde voorbeeld betreft een nieuwe, volledig ingeboste campus aan de A2. De campus is op monumentale wijze vanaf de snelweg zichtbaar gemaakt middels een *vista*, feitelijk een raam in de verder door bebossing geflankeerde snelweg.

25

4 Woenselse tuinen

Het vierde voorbeeld laat zien dat de fifty-fifty regeling ook als handvat zou kunnen fungeren bij herstructureringsopgaven in het bestaande stedelijk gebied. Door het selectief slopen van woningen en het beplanten van bos, zouden op termijn aantrekkelijke groene woonmilieus kunnen ontstaan in de naoorlogse huizenzee van Eindhoven-noord.

Nieuw Welvaartsplan

Het landschap in Zuidoost Brabant zal er in de toekomst vanuit deze gedachte niet overal hetzelfde uitzien. Er zijn diverse krachten die verschillen in stand zullen houden en versterken. Zo zal bijvoorbeeld de diversiteit in de verkavelingsstructuur en in de geomorfologie van het landschap direct of indirect van invloed zijn op de wijze waarop nieuwe groene ruimtes ontstaan. Het kan gewenst zijn dat de regionale overheid, hierbij extra sturend optreedt om deze verschillen maximaal tot uitdrukking te laten komen. Een bepaald ruimtelijk type zou in een deel van de regio bewust herhaald kunnen worden, ten behoeve van een eigen specifieke ruimtelijke identiteit.

Het woonlandschap zal ook niet overal in dezelfde mate floreren. Grote delen van de regio zullen tot in de lengte van dagen agrarische activiteiten huisvesten en daar grote open ruimtes vormen. Economische krachten zullen uitmaken welke delen van de regio het meest

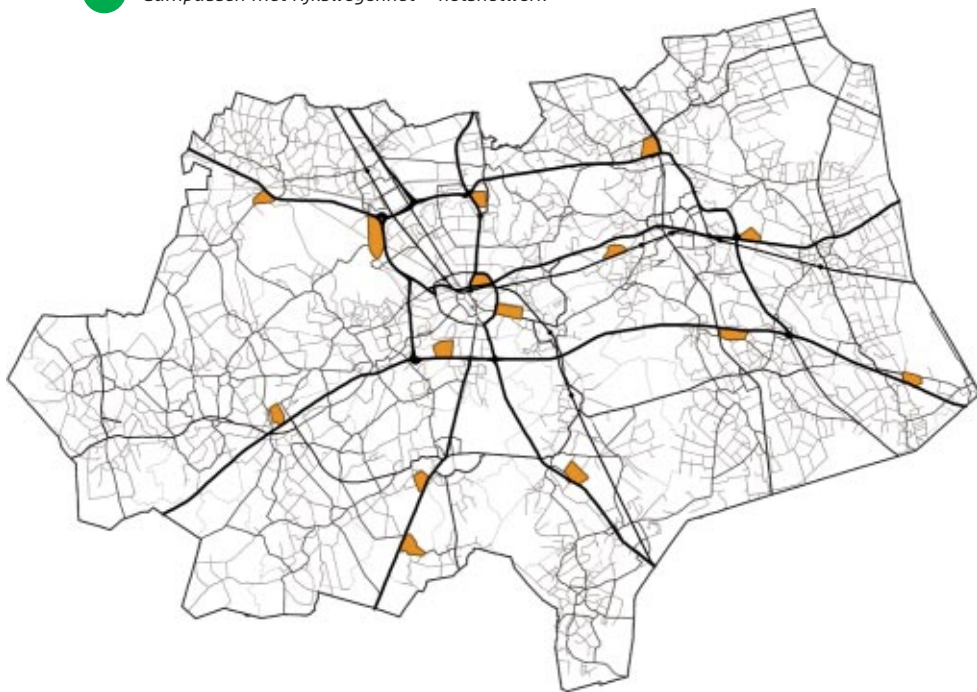
geschikt zijn voor een landelijke vorm van verstedelijking. Het is denkbaar dat het succesvolle model van een groene hightech campus aan de snelweg, zich in de toekomst enkele malen herhaalt, verspreid over de hele regio. Deze campussen die enerzijds genesteld zijn in het groene landschap en anderzijds optimaal worden ontsloten via het rijkswegennet vormen dan samen de feitelijke kennisinfrastructuur. Door decentralisatie van de werkgelegenheid zal ook het wonen zich meer over de regio kunnen verspreiden, zonder dat de gemiddelde reistijd toeneemt. Er kan nu massaal landelijk gewoond worden op fietsafstand van het werk.

De geschiedenis herhaalt zich. Er ligt de basis voor een nieuw Welvaartsplan dat door decentralisatie voorziet in een economische behoefte en tegelijkertijd aanstuurt op een kleinschalige, dorpse woonomgeving. Er is echter een belangrijk verschil. Het Welvaartsplan uit 1947

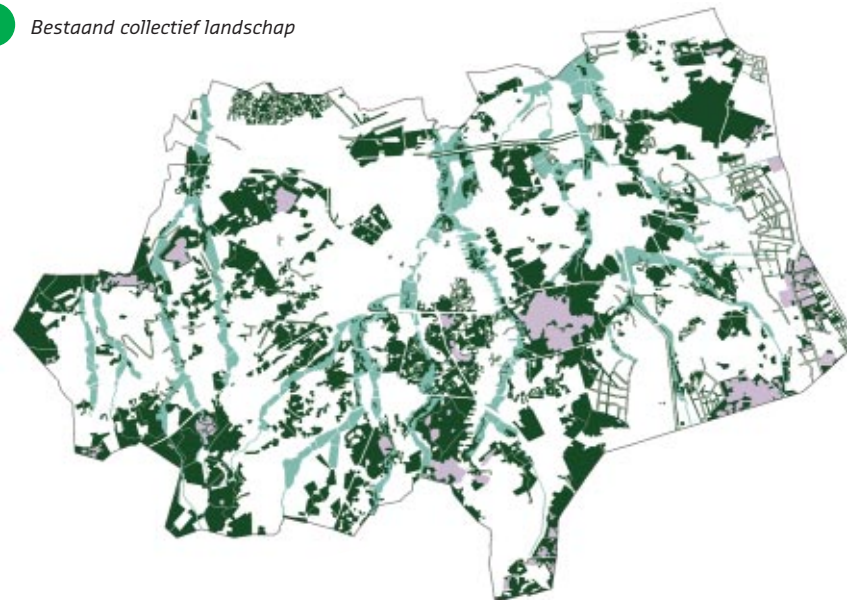
trachtte onvermijdelijke economische groei te combineren met traditie en religie, door arbeiders in hun eigen vertrouwde omgeving te laten wonen. In Brainport anno 2005 zijn de meeste arbeiders er nog niet. Nu vormt een dorpse woonomgeving geen reactie op, maar juist een voorwaarde voor economische groei.

Niet het werk moet naar de arbeider gebracht worden, maar de arbeider naar het werk. Het Drents Dorp dat vijfenzeventig jaar geleden gesticht werd door Philips om gezinnen uit Drenthe aan te trekken, blijkt wellicht een precedent van een hele serie nederzettingen voor nieuwe bewoners van exotischer oorsprong.

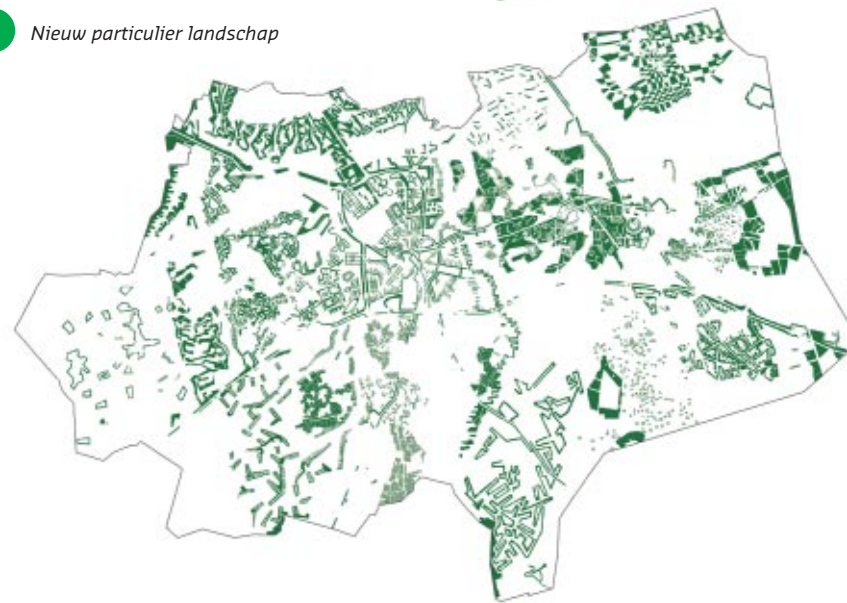
1 *Campussen met rijkswegennet + fietsnetwerk*

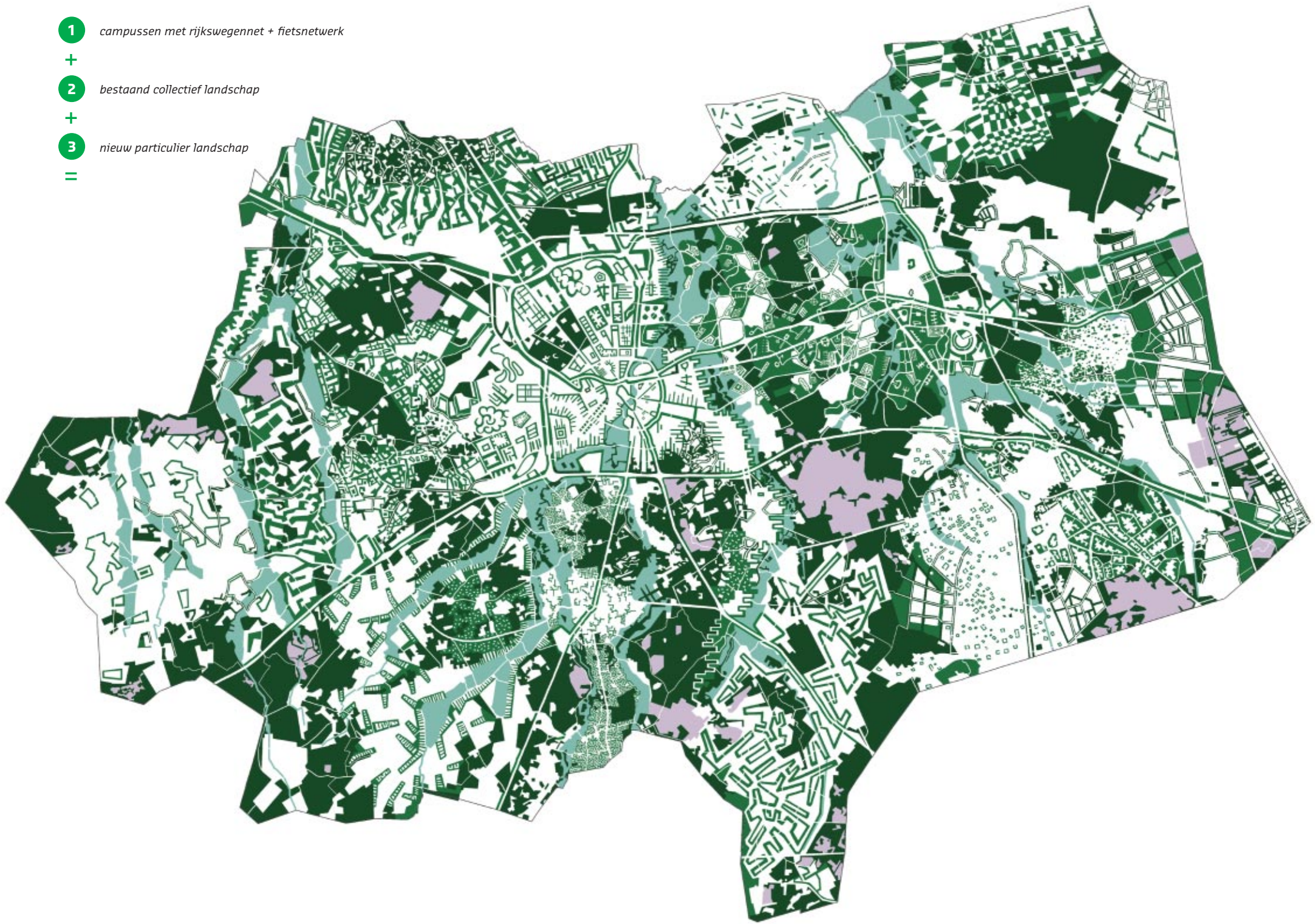
2 *Bestaand collectief landschap*

3 *Nieuw particulier landschap*

- 1 *campussen met rijkswegennet + fietsnetwerk*
- +
- 2 *bestaand collectief landschap*
- +
- 3 *nieuw particulier landschap*
- =

Gebruikte literatuur

- Frank van Oort, Anet Weterings, Heleen Verlinde, 'Residential Amenities of knowledge workers and the location of ict-firms in the Netherlands'
Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie 94 (2003) 516-523
- Joks Janssen, 'Nostalgisch landschap. Planning tussen musealisering en modernisering',
OASE/Architectuurtijdschrift 60 (2002) 77-101
- Harm Tilman, 'Brabant Zandstad: van vergeten grensgebied naar dynamische contactzone'
De Architect 01 1998, 20-25
- Dirk Sijmons, 'Brabant: een mogelijke voortzetting',
D. Sijmons en F. Feddes, *=Landschap* (Amsterdam 1998) 163-182
- Peter Louter, 'Technologische topregio's in Europa'
Stedenbouw & Ruimtelijke Ordening 03 2005, 24-31
- Roel Rutten, 'Innovatiestrategie in ruimtelijk perspectief'
Stedenbouw & Ruimtelijke Ordening 03 2005, 32-35

Illustratieverantwoording

Alle foto's en illustraties in dit ACENieuws zijn gemaakt door Urban Affairs en -Scape, met uitzondering van:

- de fotomontage op de voorpagina is gebaseerd op een beeld afkomstig van internet:
managementcraft.typepad.com
- de fotomontages op pagina 15 zijn gebaseerd op luchtfoto's van Yann Arthus-Bertrand
- de luchtfoto op pagina 18 is afkomstig uit Resource / bulletin 1 van Ontwerpatelier Reconstructie Zandgebieden
- de foto op pagina 19 is afkomstig van internet: biological-diversity.info/corals.htm

Het deelonderzoek in de tabel Brainport Genealogy is gebaseerd op de volgende bronnen:

- 1 **Eindhoven:** www.eindhoven.nl | www.rede.nl | Top technology, crossing borders moving frontiers. Programme Agency Horizon, 2004.
- 2 **Stockholm:** www.stockholm.se | www.stockholmbusinessarena.com | www.kista.com
- 3 **Silicon Valley:** www.jointventure.org | www.abag.ca.gov | www.siliconvalley-usa.com
- 4 **Sophia Antipolis:** www.sophia-antipolis.net | www.sophia-antipolis.org | www.investincotedazur.com
- 5 **Munich:** www.muenchen.de | www.region-muenchen.com | www.statistik.bayern.de | www.bio-m.de | www.messestadt-riem.com | www.izb-martinried.de | www.mtz.de
- 6 **Bangalore:** www.sfgate.com | www.bangaloreit.in | www.blr.stpi.in | www.karnataka.com | www.cscarchive.org:8081/bangalore/home | www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb164.html

Auteursrechten

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden gepubliceerd of vermenigvuldigd zonder toestemming van Urban Affairs en -Scape.

Eindhoven SUPERvillage kwam tot stand door de financiële participatie van:
Stimuleringsfonds voor Architectuur, de Gemeente Eindhoven (DSOB, sector Strategie; DMO, sector Kunst en Cultuur), NV Rede. En werd mede mogelijk gemaakt door J&E Sports: www.kunstgras.com.

Het ArchitectuurCentrumEindhoven geniet de bijzondere aandacht van:
Gemeente Eindhoven (DSOB) | Stimuleringsfonds voor Architectuur | BNA regio Zuidoost Brabant

De ACE sociëteitsleden:

A.Janssen bv, Nuenen | Architecten EN-EN, Eindhoven | Ballast Nedam Bouw, Eindhoven |
BAM Utiliteitsbouw bv, regio Eindhoven | Bo.2 architectuur en stedenbouw bv, Tilburg |
Bouwbedrijf A.G.van Rooy & Zonen, Best | Domein, Eindhoven | CRA, Eindhoven | De Bever |
Architecten, Eindhoven | diederendirix, Eindhoven | Focus Projectontwikkeling & Vastgoed bv, Eindhoven |
Grontmij, Eindhoven | Heijmans IBC Vastgoed, Eindhoven | Holland Van Gijzen Advocaten en Notarissen,
Eindhoven | Inbo bv, Eindhoven | Janssen Bouw bv, Eindhoven | Kalliste | Woningbouwontwikkeling bv,
Eindhoven | KdV architecten bv, Eindhoven | Kovos architecten- en ingenieursbureau, Eindhoven |
Linszen en van Asseldonk, Eindhoven | Van der Looy Projectmanagement bv, Weert |
Rooymans Van Bortel Bouw Management bv, Eindhoven | Spierings & Swart architectuur, Eindhoven |
Stam + De Koning Vastgoed bv, Eindhoven | Strukton Bouwprojecten regio zuid bv, Waalre |
Trudo, Eindhoven | Van Aken Architecten, Eindhoven | Van den Heuvel, BNA bv, Best |
Van Stekelenburg – Rooijackers, Eindhoven | Van Straten Bouw en Vastgoed bv, Eindhoven |
Vesteda Groep bv, Eindhoven | Woonbedrijf SWS.Hhvl, Eindhoven | Wooninc., Eindhoven

gemeente Eindhoven

Colofon

Team Urban Affairs en -Scape Florian Boer, Peter Botz, Juanita Fonseca, Theo Hauben, André van Leth, Julia Schatz, Mark Schrurs, Joep Verheijen en Marco Vermeulen.

www.urbanaffairs.nl | www.scape.nl

Met dank aan Karel van Dijk (DSOB gemeente Eindhoven), Solange Beekman (DSOB gemeente Eindhoven), Alwin Beernink (DSOB gemeente Eindhoven), Elies Lemkes-Straver (NV Rede), Joks Janssen (Telos), John Dagevos (Telos)

ACE team Willemien Ippel (coördinator), Sandra Koppenol

ACE bestuur Bert Dirrix (voorzitter), Kim Egger (penningmeester), Suzanne Geerts, Frans Gijsbers, Gerrit-Jan Koning, Wim Vringer

Ontwerp Oranje Vormgevers, Eindhoven

Druk Lectoris, Eindhoven

Oplage 3.000 exemplaren

November 2005

ACE ArchitectuurCentrumEindhoven
Emmasingel 20, 5611 AZ Eindhoven
ace@mu.nl
www.architectuurcentrumeindhoven.nl

Het ArchitectuurCentrumEindhoven besteedt op verschillende manieren aandacht aan architectuur, stedenbouw en openbare ruimte. Centraal hierbij staan de ontwikkelingen van de stad Eindhoven en de regio. Dit doen wij door het organiseren van lezingen, debatten, excursies, presentaties en door het verstrekken van (studie) opdrachten.

Debatten Eindhoven SUPERvillage

maandag 21 november 20.00 uur **Eindhoven Brainport**

Sinds kort is ELAT gestart. Eindhoven, Leuven, Aken werken samen op het gebied van hoog technologische kennis. Doel is uit te groeien tot een toptechnologie regio in Europees verband. Tot nu toe is het vooral een economische constructie. Wat is de winstverwachting voor de inwoners van Eindhoven? Wie wil er wonen in een stad die 'voorop in technologie' loopt? Is Brainport een aantrekkelijke stad? Kan er gerekend worden op een verrijking van het stedelijke voorzieningenniveau?

Met o.a.: Roel Rutten, kenniseconoom, UvT

Elies Lemkes-Straver, programmadirecteur programma Horizon/Brainport Eindhoven

maandag 28 november 20.00 uur **Eindhoven SUPERvillage**

Op een aantal belangrijke momenten in de geschiedenis van de ruimtelijke ordening van Brabant is er bewust gekozen voor decentralisatie van de verstedelijking. Het omvangrijke Brabantse 'dorpstedelijke' netwerk biedt nu echter mogelijkheden voor een woonomgeving die in Nederland schaars is: landelijk én goed bereikbaar.

Met o.a.: Joks Janssen, architectuurhistoricus, Telos

Luuk Boelens, professor in town and countryplanning Universiteit van Utrecht

maandag 19 december 20.00 uur **Eindhoven Bèta-city**

Op aanwijzen van Richard Florida (the rise of the creative class) is de jacht op de creatieve klasse geopend. Eindhoven mag zich gelukkig prijzen met een snel groeiende 'bèta-klasse' van ontwerpers en uitvinders. Het blijkt echter dat deze groep techneuten er de voorkeur aan geeft om in een traditionele, groene omgeving te wonen. Dit vraagt wellicht om een specifiek type stad, een die toegesneden is op het wensbeeld van haar (toekomstige) bewoners. Is Eindhoven die stad?

Met o.a.: Hans Mommaas, Telos

Stan Boshouwers, Tinker Imagineers

Debatten vinden plaats in de tentoonstelling MU, Witte Dame, Emmasingel 20 en worden geleid door Jacob Voorthuis. Toegang gratis.